

**Nziputa Na Nkocha Ajọ Akparamagwa Ndi Ọchichi
Naijiria Site N' Abu Ndi A Họrọ**

nke si n'aka

Anachunam, Chinelo Chizoba

Ngalaba Amumamu Igbo, Afrika na Nzikorita

Ozi

Nnamdi

Azikiwe University, Awka.

cc.anachunam@unizik.edu.ng

+2347062453336

Umiedemede

Ọ bụ ihe doro anya na ndi ọchichi ala Naijiria n'oge ugbo a abughizi ihe a turu anya n'aka ha ka ha na-eme. Otutu ndi ọchichi obodo buzi ndi na-eji ohere e nyere ha were emegide ndi ha na-achi n'uzo di iche iche. Nke a mere ka mpu na aghugho juputa n'etiti ndi ọchichi ma na-eme ka mmepe obodo na-alaghachi azu. Ọ bụ nke a kpalitere mmuo nwa nchocha ime nchocha n'isiokwu a iji ziputa ma kochaa ajo akparamagwa ndi ọchichi n'oha obodo site n'ileba anya n'abu ederede ndi a horo. Nchocha a bu nchocha nkowa. A gbadoro ukwu n'atutu Karl Marx were tuchaa akwukwo abu ndi a horo. Akwukwo abu ndi a horo maka nchocha a bu; *Echiche, Akonuche* na *Ije uwa*. Nchoputa na-egosi na otutu ndi ọchichi obodo bu ndi ọchichi aka ike, ndiohi na ndi na-acho naani maka odimma nke ha. Ozo, bu na nwa nchocha choputara na o dika umuakwukwo na-enwekarị mmasi iji akwukwo iduuzi na ejije eme nchocha karja iji akwukwo agumagu abu mee nchocha. Nchocha a ga-abara umuakwukwo ngalaba agumagu uru imata etu ndi odee agumagu si eji akwukwo agumagu ha egosiputa ihe na-emegasi n'uwa. Ọ ga-enyekwu aka ime ka ndi ọchichi obodo okachasi Naijiria nwee nchehari na omiko n'ebe ndi ha na-achi no ma ha guo nchoputa a, n'ihia na o nwere ka abu si emetuta mmadu

n'obi n'uzo puru iche. Abu nwere ikike ime ka mmadu nwe mmuo ncheghari osooso, nghota abu ufodu, na-adikwa mfe.

Ndubanye

Ochichi bu usoro doro anya e ji achikwa akparamagwa ndi mmadu n'oha obodo. O bu nke a na-ahanye n'aka onye anya ruru ala bu nke oha obodo nwere ntukwasa obi na ya. Ma ugbu a, o bughizi ihe a turu anya n'aka ndi ochichi ka a na-ahuzi. Otutu ndi ochichi obodo buzi ndi na-eji ohere a e nyere ha were emegide ndi ha na-achi n'uzo di iche iche.

Na mba uwa di iche iche, o kachasi n'obodo mepere emepe, ochichi bu okwa puru iche a na-asopuru. Nsoopuru a bu site n'akparamagwa ndi ochichi ahụ na-eziputa. Akparamagwa ndi ochichi n'obodo ndi a bu nke juputara n'obi umeala na ihunanya n'ebe ndi ha na-achi no. Ha na-achikwa aku na uba obodo ma were ya akwalite usoro obibi ndu ndi ha na-achi. Ha na-agbakwa mbo ichokoba aku na uba ndi na-adighi n'obodo iji nye aka kwalite mmepe obodo. Usoro ochichi ha na-abu nke onye kwuo uche ya. A naghị enwekebe mmegbu na mkpagbu nke ndi a na-achi. A na-ekekwa ihe obodo nwere n'uzo kwesiri ekwesị. Usoro nhoputa ndi ochichi n'obodo ndi a na-abu nke ghe anya oghe.

Na mpaghara obodo ndi ozọ emepechabeghi emepe di ka ala Najjiria, o bughị otu ihe a ka ana-ahụ n'oge ugbo a. Nsoogu kacha cheere Najjiria aka mgba n'oge a bu ajo ochichi. E nweghi ezigbo ndi ochichi nwere ike ikwalite usoro obibi ndu ndi ala Najjiria di ka o di na mba uwa mepere emepe. Nke a bu n'ihì mpu na aruruala juputara n'etiti ndi ochichi. Otutu ndi ochichi ala Najjiria na-eziputa ajo akparamagwa di iche iche ozigbo ha banyere n'ochichi. Ajo akparamagwa a ha na-eziputa gunyere ochichi aka ike, ochichi eze onye agwala m, ibufusi ego obodo na mba uwa di iche iche, ikpochi na igbu ndi aka ha di ocha okachasi na-anaghi adonyere ha ukwu n'ajo agwa ha, akwughi ndi oru ugwo, iri ego obodo, ewughi ezi ulo akwukwo,

okporouzo, ụlọogwu na ụlọ ahia, ejighi nchekwa ndu na akunauba ndi mmadu kporo ihe na otutu ihe ojoo ndi ozo.

Nchocha a gbadoro ukwu na nziputa na nkocha ajo akparamagwa ndi ochichi Naijiria site n'abu ndi a horo. Nwa nchocha lebara anya n'akwukwo abu *Ije Uwa* (Ndi Ochichi p.41-42), *Echiche* (Ezi N' Ukpoeze p.53-54) na *Akonuche* (Ochichi p.18-19),bu abu ndi metutara isiokwu nchocha a. Nwa nchocha lebakwara anya n'akwukwo ndi metutara isiokwu nchocha a iji nye nkowa doro anya banyere isi okwu nchocha a. Ufodu akwukwo ndi nwa nchocha lebara anya na ha bu ndi metutara agumagu, abu, na ochichi. Nwa nchocha jikwa atutu Karl Marx bu nke kara daba na nchocha a were tuchaa abu ndi a horo. O si n'abu ndi a na ihe ndi o hutara na gburugburu ala Naijiria gbasara ochichi kpebie na otutu ndi ochichi anaghi emetacha ya di ka o si kwesi. Ajo onodu ochichi nke ala Naijiria meziri ka otutu ndi mmadu noro na mwute. O bu ihe ndi a wulitere mmuo nwa nchocha ibagide nchocha di otu a.

Mbunuche nwa nchocha bu ichoputa ma kochaa ajo akparamagwa ndi ochichi ala Naijiria di ka ndi odeabu siri ziputa ya n'akwukwo abu ha na ka a ga-esi jiri nchocha a gbazie akparamagwa ufodu ndi ochichi n'ogo o bua .

Nchocha a ga-abara otutu ndi mmadu uru ma ndi ochichi ma ndi nwere ebumnobi ichi ochichi. O ga-abakwara ndi nwere mmasi ime nchocha n'ihe gbasara isiokwu a uru n'odinihu tumadu ebe o gbasaara agumagu. O ga-abukwa ihe uru n'ebe ndi nkuzi na umuakwukwo na ngalaba asusu na omenaala Igbo no. Udi nka e jiri mee nchocha a bu nchocha nkowa nke bu nchoputa sitere n'oba akwukwo

E nweela otutu akwukwo agumagu e biputarala n'asusu Igbo nke abu so n'otu n'ime ha. Abu bu akwukwo agumagu kacha eziputa mmetutaobi n'ebe o di ukwu. Ndi odee abu Igbo na-

esite n'abụ ha eziputa mmetuta di iche iche ha nwere n'ebe uwa di. Ochichi bukwa otu n'ime mpaghara obibi ndi Igbo ma burukwa nke ndi mmadu na-enwe mmetutaobi ojoo na obi ilu banyere ya n'oge ugbo a. Nke a bu n'ih nnu kwu akparamagwa ojoo juputara n'etiti otutu ndi ochichi. O bu n'ih nsogbu ajo akparamagwa ndi ochichi ugbo a ka nwa nchocha jiri bagide nchocha a iji choputa etu ndi odeabu Igbo siri site n'abu ha were ziputa ma kocha ajo akparamagwa ndi ochichi.

Ebumnobi nwa nchocha jiri bagide nchocha a bu iji abu ederede Igbo ndi a hooro wee ziputa ma kochaa ajo akparamagwa ndi ochichi. Ozo bu iji choputa ka ndi odee abu Igbo siri ziputa akparamagwa ndi ochichi n'akwukwo abu ha, nakwazi ka e newkwuo akwukwo nlere anya n' obaakwukwo maka ndi ka ga-eme nchocha n'isiokwu yitere nke a. Ozo kwa bu ime ka ndi Najirja mata mkpa o di igba mbu hu na ha hoputara ezigbo ndi ochichi n'odinihu site n'iputa n'igwe tuoro ndi a ma ga-achi nke oma vootu.

Nchocha a ga-abara ndi ochichi uru iji mata etu obi di ndi ha na-achi nakwa etu ndi ha na-achi si ahuta omume ha na-emeso ha. Nke a bu n'ih na ndi odee abu Igbo sokwa na ndi a na-achi achi. O ga-abara ndi nchocha uru ihuta ebe mgbakwasa ukwu ha ga-eji bagide nchocha n'isiokwu yiri nke a. Ozo kwa, o ga-abara ndi na-amu asusu Igbo uru ighota abu Igbo nke oma. N'iga n'ihu, o ga-eme ka odide abu Igbo na-aga n'ihu n'ih na o ga-eme ka ndi odee na-enwe ebe mgbakwasa ukwu oge ha na-arụ oru nka n'edemedede ekereuche ha.

Ntuleghari Agumagu

N'ebe a, nwa nchocha ga-atule nkowa di iche iche ndi odee nyerela gbasara okpurukpu okwu ndi putara ihe na nchocha a. O ga-elebakwa anya n'atutu a ga-eji mee nchocha a nakwa nchocha ndi e merela n'isiokwu yitere nchocha a.

Atutụ Nkọwa

Na nkega a, nwa nchọcha ga-atụle nkọwa ndị mmadụ dị iche iche merela n'okpurukpu okwu ndị putara ihe n' isiokwu nchọcha a. Okpurukpu okwu ndị ahụ a ga-atụle ebe a bụ, Agumagu, Abụ na Ochichi.

Agumagu

Agumagu bụ ụzọ puru iche otutụ ndị odee si eziputa ihe na-eme n'ụwa. Nwokoye (2019:12) na-ekwu si, "Agumagu nwere ike ibụ ihe e ji akọwa maka ndụ na ihe na-ewuru ndị n'oge nke ha". Nke a putara na otutụ ndị odee na-esite n'akwukwọ agumagu ha ziputa ọnọdụ dị iche iche ndị mmadụ nọ ya. N'ime nke a, ha na-eto ma ọ bụ akatọ ọnọdụ dị otu a.

Okoh (2008) na-akwado nke a site n'ikwu na agumagu nwere ike igbaziri anyị, mee ka anyị nwere mmụta gbasara ụwa na ihe ndị na-eme na ya. N'ihi nke a, e nwere ike isi na agumagu bụ enyo e ji ahuta ndụ. Agumagu bụ gbasara mmadụ na gburugburu ya. Ọ na-enyocha mmadụ dị ka ya na ihe ndị dị na gburugburu si emekọrịta. Ọ na-eleba anya n'ezi ihe na nsogbu na-adaputa n'ọnọdụ ọ bụla. Ọ na-akọwa maka agamnihu na ndaghachi azụ nke mmadụ, ike na adighi ike ya nakwuazi etu oge na gburugburu si emetuta ihe ndị a. Isi ihe kasị mkpa n'agumagu bụ iji mee obi uto nakwa iji nye mmụta.

Duru (2014:1) hụtarara agumagu dị ka, "Ụzọ ndị odee si eziputa ihe na-eme n'ụwa". Ọ gara n'ihu na-ekwu na ndị odee na-ede agumagu anaghị ede ya naani maka inwe ihe e deturu n'akwukwọ, kama ha na-aga n'ihu ikọwara ndị mmadụ ihe ndị na-eme n'ụwa. N'ihi nke a, agumagu gunyere ihe dum gbasara ebimndụ nke ndị mmadụ na-esi na ya enwe obi uto na mmụta.

Obichukwu (2009:12) na-akọwa agumagu dị ka, "ihe dum sitere n'echiche mmadụ nke e kwuru ekwu ma ọ bụ nke e dere ede, bụ nke na-enye aka igosiputa na iziputa ndụ na omenaala

ndị. Ọ na-esite n'ihe ndị merela eme ruo n'ihe ndị na-eme eme wee banye n'ihe ndị ga-eme n'ihu''. Nke a putara na agumagu na-arụtụ aka n'ihe dum gbasatara mmadụ na etu ya na ihe gbara ya gburugburu si emekọrịta.

Akporobaro (2012:2) n'aka nke ya ahutara akwukwọ agumagu dika, "akomakọ nke a na-esite n'agwa na mmewere agwa ndị dī n'akukọ ahụ were eziputa ihe dī iche iche ndị mmadụ na-agabiga na ndụ nakwa echiche dī iche iche''. Ihe nke a putara bụ na ndị odee agumagu na-esite n' agwa ndị ha jiri ziputa akukọ ha were agba n'anwụ ihe dī iche iche na-eme na ndụ.

Agumagu bara nnukwu uru na ndụ nakwa n'amụmamụ. Ọkpurukpu uru agumagu bara, dī ka Akporobaro (2012:2) si ziputa ya bụ na e ji ya anọrị oge, ọ na-agbaziri mmadụ, ọ na-abawanye echiche ma na-akowara ndị mmadụ ihe. Ọ gara n'ihu kwuo na agumagu bụ ohere ndị odee ji eziputa nka, echiche na ihe ndị ha hụrula banyere ndụ. Duru (2014:2) kwadoro echiche a oge ọ na-ekwu si, "Agumagu na-enye aka ime ndị mmadụ obi utọ ma na-eme ka ha nọrọ n'obi anurị. Ọ na-agbakwa n'anwụ ihe dum banyere ndụ''. Ọ na-akowakwa na anyị na-esite n'agumagu enweta ohere imuta na imata nke oma ezi obibi ndụ n'udị ya dī iche iche. N'ihī nke a ka Anaekokwu (1998:11) ji kwuo si, "Agumagu na-achikwa ezi obibi ndụ n'obodo site n'ihazi akparamagwa''.

Abụ

Abụ bụ okwu putara ihe n'edemede nchoputa a ma buru nke a na-eziputa n'ebe niile n'omenaala mba uwa dī iche iche. Nneke (2019) kowara ya si na ọ dī ka echiche ahụ si n'ime mmadụ puta nke na-eziputa onodu onye ahụ nọ oge ahụ, nke e ji usoro okwu ahaziri ahazi ma were asusu nka choo ya mma n'uzo puru iche. Ọ bụ site n'okwu onu na ederede ka e ji eziputa ya n'udị ya dī iche iche dī ka: ukwe, egwu, mkpokwu, mkpukpo na ngugo. Abụ ederede nwere ike dī na nkebi na nkebi ma ọ bụ ọ sụ ọ gbii. A na-achoputakarị uzo onodu abuo a ma ọ buru na e detuo

ya n'akwukwọ. Ekechukwu (2003:vii) si, "Abụ na-akpalite echiche anyị site n'ihe nkuzi na-ezi usoro obibi ndụ". Ụba Mgbemena (1990:x) ziputara otu echiche ahụ ma gaa n'ihu kwuo na ndanusoro nọ nnukwu ọrụ n'abụ ọ bụla, n'ihl na ọ bụ ya na-akpalite mmetụtaobi onye na-agụ ma ọ bụ onye na-egere abụ.

Emenanjo (n.d:3) n'aka nke ya si na mgbe a kpọrọ ihe ndi a abụ, anaghị asị na a na-agụ ha otu e si agụ ụfọdụ ukwe, ma ọ bụ uri ma ọ bụ egwu. Ọ bughị abụ niile ka a na-abụ abụ ma ọ bụ na-agụ agụ ma ọ bụ na-ekwe ekwe. O mere ka a mata na okwu ndi a na-ekwu ma a na-agba afa bụ abụ mana a naghị ekwe ha ekwe. Ụfọdụ okwu ndi a na-ekwu ma a na-eme emume bụ abụ ka ha bụ mana a naghị agụ ha agụ di ka egwu. Chukwuezi (2001:v) kọwara abụ mgbe ọ si:

Abụ bụ otu ụzọ nkọwa ihe ndi mere ma ọ bụ na-eme otu mgbe, ma ọ bụ mgbe niile na ndụ ma ọ bụ obodo. Ụfọdụ bụ akukọ ndi e biri na mgbe ochie, ma ọ bụ nchikọta emume a na-eme, na egosikwa etu ndi mmadụ siri nabata ha, ma ọ bụ wezuga ha.

Ọ bụ kwa n'otu echiche a ka Osakwe, na ndi otu ya (1997: 33, 1-2) mere ka ọ pụta ihe ha ji kwuo si, "Abụ bụ nke onye ọ bụla maara, ma na-akọwa n'ụzọ di iche iche di ka ezigbo mkpuruokwu a haziri n'ezigbo usorookwu. Ọ bụ mmetụta ahụ na-apụta ihe mgbe atughị anya ya, nke bụ onyinyo ndi e ziputara n'ezio kwu di okpu nke e dere ma ọ bụ hazie na nkebiabụ ka ọ ga-eziputa ọnu. Ụtọ na ọnu nke abụ si n'akaramagwa ya gunyere ụda ndakorita, ndanusoro, akpaalaokwu, onyinyo, na odimara".

Okoye (1996) n'aka nke ya, kwuru na abụ bụ ekwuru ekwu ma ọ bụ ederede nke na-eziputa echiche miriemi ma ọ bụ ihe mere na ndi nke e ziputara n'asụsụ mara mma. Asụsụ abụ bụ nke na-ama mma ma di ugwu n'ụdidi ya, karịa asụsụ e ji akọ akukọ ma

o bu iduuazi. Iwuchukwu (1999) ziputara otu echiche ahụ banyere abụ oge o si na abụ na-enwe mkpuruokwu siri ike na nghota, ma were atumaatu agumagu na-arụ ọrụ ya, karia akuko ma o bu iduuazi n'ihu na abụ na-adị nkenke ma buru nke na-enye otu mkpuruokwu otutu nghota. O bu nke a mere Chinedu (nd:1) ji kwuo na o bu n'abụ ka okpoabụ ma o bu odeabụ na-eziputa echiche ya n'asusu mara mma, nke si na mmetuta ahụ ya banyere ihe mere ya. O gara n'ihu kwuo na okpoabụ ma o bu odeabụ nwere ikikere ihoro asusu etu o masiri ya wee ziputa echiche ya.

Ochichi

Ochichi bu mmadu inwe ikike di ka onye nlekota. Ndi a na-achi bu ndi a na-edu edu. E nwere ike isi n'ochichi bu mmadu iweghara onodu ka onyeisi n'ime otu ma na-emejuputa ebumnobi otu ahụ (Ibeh, 2019). Onye ochichi ga-enwe ikike e ji achi ochichi. O ga-enwe mmuo e ji achi ochichi nke ga-eme ka ndi o na-achi nwee ike idi na-eso ya ma soro ya na-atuta aro etu ihe ga-esi di mma n'ochichi ya.

Ukaegbu (2005) kowara na ochichi di ka usoro e si akowaputa ma na-edo anya uru na ikwuba aka oto bara tinyere ime ihe n'usoro iwu. Nke a na-akowa na onye ochichi ga-abu onye maara oru ya ma weputa iwu na usoro a ga-agbaso n'idebe iwu ndi ahụ. Amucheazi (2006) n' aka nke ya kowara na onye ochichi odinaala bu onye ndu obodo ya. O na-atuputa atumatu maka agamnihu ndi o na-achi. O na-agba mbọ nchekwaba na izo ndi o na-achi. O na-emekwa ka ndi o na-achi na-erubere odinaala ha isi ma na-achikobakwa ndi ntorobia na ndi otu ogbo di iche iche maka oru obodo. Nke a bu maka ochichi odinaala mana a ga-ejikwa ya tinyere ochichi n'ogo o bula.

Dodo (1983) kpokotara ihe niile e ji ama ezigbo onye ochichi onu si na o bu onye maara ahazi na-enomi ihe a na-eme di mma ma na-achokwa mmekorita ndi mmadu iji hu na o tinyere n'oru

ihe ndị ahụ o nìomitere. Ọ gara n'ihu kwuo na onye ọchịchị bụ onye na-ewulite obodo ọ na-achị na ọ bughị onye na-ekposaka ekposaka.

Mgbodile (2004) gbatikwuru echiche a site n'ikwu na akanka ọchịchị n'uzo di nke nke bu usoro di iche iche ma ọ bu agwa onye ọchịchị tuputara o ji choo i ruturu uzo ebe ato di mkpa aka ma metuta ibe ya n'ọchịchị. Uzo ebe ato ndi ahụ gunyere: ndi mmadu, oru a na-arụ na ihe e ji aruputa oru ka e were nweta ihe a na-achọ maka agamnihu obodo.

Atụtụ Ederede

Atụtụ a ga-agbado ukwu na ya were mee nchọcha a bu atụtụ Marx. Ọ bu Karl Marx onye German weputara atụtụ a n'agbata afọ 1818-1883. Atụtụ a na-eleba anya na nsirihu, echiche, nghota na nkwenye Karl Max banyere mmekorita ndi mmadu bi n'otu obodo (Ifejirika 2014). Atụtụ Karl Marx na-eleba anya n'akunaaba na usoro ọchịchị obodo. N'agumagu, atụtụ a na-eleba anya n'etu ndi odee agumagu siri ziputa mmekorita di n'etiti ndi ogaranya na ndi ogbenye, ndi no n'elu na ndi no n'ala, ndi na-ewe n'oru na ndi a na-aruru oru, ndi na-achị achị na ndi a na-achị. Ọ na-elebakwa anya n'etu ndi nwere ego si achị ma na-ekwu ihe na-eme n'obodo dgz.

Ihe mere nwa nchọcha ji horo atụtụ a iji mee nchọcha a bu n'ihia na ndi ọchịchị bu ndi no n'okwa di elu n'obodo ebe ndi a na-achị achị bu ndi no n'ala. ọ bu ndi ọchịchị bu ndi na-ekwu ihe a na-eme n'obodo. A na-ahuta ndi ọchịchị di ka ndi onu kara wee ruo n'okwu n'ihe niile a na-eme n'obodo. Ebe ọ bu na ebumnuche nchọcha a bu ikocha ajo akparamagwa ndi ọchịchị, atụtụ a hooro ga-enye aka ichoputa etu ndi na-achị achị si were akpaso ndi ha na-achị agwa. Ọ ga-enye aka ichoputa etu ndi odee si were abu ha ziputa ajo akparamagwa ndi ọchịchị n'oha obodo.

Ntuleghari Ederede Nchoputa

N'ebe a ka nwa nchocha ga-eleba anya na nchocha ufodu e merela metutara isiokwu nchocha a.

Nneke (2019) mere nchocha banyere 'Usoro Ochichi na Naijiria: Nleba anya n' *Uwa Bu Agha*'. Ebumnobi nchocha ya bu ileba anya na mpu na aru di iche iche ndi na-achi achi na-eme. O ji akwukwo agumagu *Uwa Bu Agha* di ka ihe mgbakwasa ukwu nye nchocha ya. O bagidere nchocha ya iji gbaa n'anwu ajo akparamagwa ndi ochichi na-akpa n'obodo. O ji atutu Karl Marx were tuchaa nchocha ya.

Ibeh (2019) mere nchocha banyere 'Ntule Mburu Metutara Nzuzu na Nsirihu ndi Igbo: Mgbazi Akparamagwa Ndi ochichi'. Ebumnobi nchocha ya bu ileba anya na mburu di iche iche metutara nzuzu na ka a ga-esi jiri ha gbazie akparamagwa ndi ochichi a hutara na ha amaghi achi. Odee gbasoro usoro sovee wee mee nchocha ya. O ji atutu Njirime na atutu Ncheke were mee nchocha ya. Nchoputa ya gosiri na ufodu ndi ochichi bu aguowu, ufodu bu agwo, ufodu bu torotoro, ufodu buru eke, ogwumagala na anu ndi ozo. Anu ndi a di ka nchocha ya siri kowaputa nwere agwa di iche iche ndi gunyere oke oriri, anyaukwu, adighi nko, aghughu na ajo akparamagwa ndi ozo.

Ilukwe (2019) mekwuru nchocha nke ya banyere 'Ochichi, Igwu ojoro na Mgbanwe n'ejije Naijiria keoge ugbo a: Ntucha Nzuko Omeiwu nke Udele nke Charles Nwadigwe dere site n'aka Udoji na Emeka Nwabueze'. Ihe O bu n'obi bu ilebanya na nsogbu cheere ndorondoro ochichi aka mgba kemgbe ndi ocha hafere ndi Naijiria ochichi n'aka. O choputara na o bu otu udiri nsogbu ka Naijiria na-enwe kemgbe ahụ bu nsogbu ajo akparamagwa ndi ochichi. Ufodu nsogbu ajo ochichi a gunyere, enweghi ezi nchekwaba ndu na akunuba, ogu n'etiti ndi oruugbo na ndi na-achi efi, ndi ntori 'boko haram', 'Unknown Gun Men, d.g.z.

Umeanwe (2019) mekuru nchọcha banyere ‘Ọchịchị nlere anya: usoro iji kwado Ọchịchịonyekwuoucheya na Naijiria’. Ebumnobi ya bu iziputa na e kwesiri ka enweziesi ndi ọchịchị a ga na-ahuta ihe ndi ha rụputarala n’ala Naijiria ihe ndi a ga na-elegara anya were na – akwadosi ọchịchịonyekwuoucheya ike n’ala Naijiria. Nchoputa ya gosiri na onwebeghi ihe ndi e ji enyere ndu aka, ihe ndi ga-eme ka obodo mepee, ihe ndi ga-eme ka obodo na-aga n’ihu, buru eji ama atu ndi ọchịchị ala Naijiria okachasi nke oge ugbo a rucharala kama o bu naani igwu ojoro na iri ngari ka ha na-eme were mee ka ihe niile e ji ebi ndu garaa oke onu. Nke a ga-emeghe anya ndi Naijiria ka ha nwe ike imata mkpa o di iweputa ezigbo ndi ọchịchị n’odinihu.

N’ime nchọcha ndi a e merela, nwa nchọcha choputara na o nweghi nke a gbadoro ukwu n’akwukwo abu ederede Igbo were mee. O bu nke a mere nwa nchọcha ji were choo ileba anya n’akwukwo abu ederede Igbo ndi a iji kochaa ajo akparamagwa ndi ọchịchị na Naijiria.

Nziputa Ajo Akparamagwa ndi ọchịchị n’akwukwo abu Igbo a horo

N’ebe a ka nwa nchọcha ga-eleba anya n’etu ndi odee abu ndi a, a horo siri ziputa ndi ọchịchị n’akwukwo abu ha.

Nziputa Ajo Akparamagwa, ‘Ndi Ọchịchị’ N’akwukwo abu Ije Uwa

N’abu a kporo ‘Ndi ọchịchị’ n’ime akwukwo abu *Ije uwa*, odee ziputara ndi ọchịchị n’uzo di iche iche. Na nkebi abu nke mbu, odee ziputara ndi ọchịchị di ka ndi na-ekwe nkwa oge ha putara ariri ka a tonyere ha vootu. Odee kwuru si;

Ndi ọchịchị!

Mgbe unu putara ariri,

Onu unu na-atọ ka mmanu ahu.

Unu kwere otutu nkwa ma tii tii ma rii rii

Otutu nti nuru nkwa ahu kudara ume. (i.a. 41)

Nke a putara na oge a choro ihoputa ndi ochichi, ha na-aputa ekwe ndi mmadu otutu nkwa di iche iche ma nke ha ga-eme ma nke ha agaghị eme naanị ka ndi mmadu wee tonyere ha. Di ka odee siri ziputa n'ahiriabu nke ise, otutu ndi mmadu na-eche na nkwa ndi a bu eziokwu nke mere ha ji ekuda ume oge ha nuru ya.

Na nkebi nke abuo, odee ziputara ndi ochichi di ka ndi na-eme ka ihe isiike dakwasa ndi ha na-achi oge a tonyesiri ha vootu. Odee kwuru si;

Ndi ochichi!

Ego mmanu ala anyi alaala elu.

Anyi choro ndu na ihe e ji azu ya.

Anyi achoghi ibu

Ndi ji aso mmiri asa ahu n'ime osimiri

Ka anyi runye ahu anyi n'ime osimiri

Ma nwetakwa idi ocha.

N'ebe a, odee ji ilu wee ziputa udi ahuhu ndi a na-achi achi na-enweta site n'aka ndi ochichi. N'iji aso mmiri asa ahu n'ime osimiri gosiputara na ndi ochichi na-eme ka ihe kọo ndi a na-achi n'agbanyeghi na akunauba juputara n'obodo.

Na nkebi nke ato, odee ziputara ndi ochichi di ka ndi anaghi emejuputa nkwa ha kwere. Odee kwuru si;

Ndị ọchịchị!

Unu ewerela ehie mere abali.

O bughị ihe gị bụ akụ ilu na-ada n'ọnu ka ị na-atọ.

Ewu na ọkụkụ na-ajụ ihe mere ngwere ji gbaa aji.

O bụ na-agụba adighị nkọ,

Ka ọ bụ na ọkpụisi amaghị akpụ?

Unu lota nkwa unu kwere!

Nke a gosiputara na ndị ọchịchị bụ ndị na-ekwu oji eme ọcha. Odee jiri ilu kọwaputa nke a oge O kwuru na 'ọ bughị ihe gị bụ akụ ilu na-ada na ntị ka ị na-atọ'. O bụ ọnođụ a mere ndị a na-achị ji were ajụ ihe kpatara nke a; ma ọ bụ ndị ọchịchị ka o si n'aka ka ọ bụ ha bụ ndị a na-achị ka o si n'aka?

Site n'abụ a, nwa nchọcha chọputara na odeabụ a ziputara ndị ọchịchị dị ka; ndị na-ekwe ọtutụ nkwa dị iche iche oge ha na-achọ ka ndị mmadụ tūnyere ha vootu; ndị na-eme ka ihe ahụhụ dị iche iche dakwasa ndị ha na-achị ma mee ka ha nođụ n'ụkọ ebe akụ dị iche iche juputara ebe niile; ndị na-anaghị emejuputa nkwa niile ha kwere oge ha na-arịọ ndị mmadụ ka ha tūnyere ha vootu. Ajọ akparamagwa ndị a niile bugbado nke a na-ahụta n'aka ndị ọchịchị ala Naijiria ugbo a.

Nziputa Ajọ Akparamagwa Ndị Ọchịchị, 'Ezi N'Ukpoeze' N' akwụkwọ abụ *Echiche*

N'abụ a kpọrọ 'Ezi N'Ukpoeze' nke dị n'ime akwụkwọ abụ *Echiche*, odee ji anumanụ a na-akpọ ezi were ziputa ajọ akparamagwa ndị ọchịchị. Ezi bụ anụ a maara dị ka anụ na-eru inyi. Nke a gosiri na odeabụ a hụta ndị ọchịchị ka ndị agwa ha ruru inyi, Ya bụ ndị agwa ha adighị mma ma ọlị. Na nkebi abụ nke mbụ, ahirịabụ nke anọ, ise, isii na asaa, odee kwuru si;

Mgbe ezi tochara buru mkpuru a kuru
Ntu na ama, bu oche o no.
Anyaukwu na akpiri, ume ji ndu ya
Ndu ezi na-ebi, ihe oyi. (i.a. 53-44)

Nke a putara na oge ndi ochichi banyere n'okwa ochichi, naani
ihe juputara ha n'onu bu okwu asi, aghughu, anyaukwu na ime
ihe di iche iche onu kporo asi na ihe ruru anyi.
Na nkebi abu nke abuo, odee ziputara ahuhu di iche iche ndi a
na-achi na-agabiga n'aka ndi ochichi. O kwuru si;

Nga anu elu na anu ala na-akpojila n'ogu,
Nga obara umunne ya na-ehu n'ogboogu,
Nga a na-echekpo umunne ya ka achicha ugali,
Nga umunne ya na-agba n'aju ahuhu,
Ka mkpuruoka si agba n'oku,
Akpiri nguma na obi-echete-nwanne,
Mere ezi onara okpueze n'ine (i.a. 554).

Etu abu a siri ziputa ndi ochichi na nkebi abu nke abuo a
gosiputara na agha na-adaputa n'obodo ndi ochichi ezi (ndi
ojoo) na-achi okachasi n'etiti agburu abuo. Nke a putara ihe
n'ahiri nke mbu. N'ahiri nke abuo, odee kowaputara ogbugbu
a na-egbusisi ndi a na-achi bu ndi bukwa umunne ndi na-achi
ha. N'ahiriabu nke ato wee ruo na nke ise, odee ziputara
ntaramahuhu di egwu a na-enye ndi a na-achi nke bu na ha na-
ano n'onodu o di ndu onwu ka mma. O kowaputara na di ka
oka si agba n'oku n'ihu oke oku na-acha ha, ka ndi a na-achi si
ata ahuhu di iche iche. N'ahiriabu nke isii na asaa, odee
ziputara na ndi ochichi anaghi enwe obi nwanne n'ebe umunne
ha ha na-achi no nke mere ha ji ewere oke ruuru ndi mmadu ha
na-achi tinye n'akpa ha.

Na nkebi abu nke ato, odee gara n'ihu iziputa onodu ahuhu ndi
a na-achi na-agabiga n'aka ndi ochichi di ka oke ahuhu, aguu
na ogbenye mgbeleke. O ziputara nke a malite n'ahiri abu nke
mbu ruo na nke ano. Odee kwuru si;

Ochichi ezi chiri mmadu onu n'ala,

Maka obi ezi nwere tara mmiri:

Nga agurū na-aza ụmūnne ya afọ,

Nga aghughieri na-aza ụmūnne ya ụkwū, (i.a. 54)

N'iji ziputa etu ndi ochichi si emeso ndi a na-achi ajo omume, odee, na nkebi abu nke ato, ahiri abu nke ise ruo na nke asaa kwuru si;

Ezi buuru nri ha ga-eri gbachibido uto;

Buru ego nri e nyere ya laa be nna ya

Ihe anya huziri bu ulo elu. (i.a. 54)

Nke a gosiputara na ndi ochichi na-ebukoro ihe niile ha tosi iji ruoro ndi obodo oru zufuchaa ma were ha na-aruputa ihe oma di iche iche naani n'obodo a muru ha. Ha anaghi elekota agburu niile di n'obodo ha na-achi anya. Naani ihe ha maara maka ya bu ala nna ha n'agbanyeghi na agburu niile so nwere ihe di n'obodo ahụ.

Na nkebi abu nke ato, ahiri abu nke asato ruo na nke iri na ano, odee ziputara udiri mmadu ndi ochichi na-etinye n'okwa di iche iche iji ruoro ha oru. Odee kwuru si;

Ezi n'ukpoeze bu zuzugbe oseaka,

Ezi, oseaka; ndi odibo ya, osesaka;

Ojiego oha bu ogwumagana;

Ojeozi oha bu nwamba;

Ochedo udo umuanumanu bu egbe:

Ochekwa ala umuanumanu bu nne nkita akwula.

Obodo oseaka chiri, ala afoghi. (i.a. 54)

Nkebi abu a gosiputara na ma ndi ochichi ma ndi niile ha na ha so achi ochichi bu otu udi mmadu. O nweghi onye ka ibe ya mma. Ha niile bu ndi biara ogbugbu. O nweghi onye n'ime ha biara iji obi ya wee ruo oru nke na o nwere ike itogha mmuo ndi ozo. Odee ji mburu wee kowaputa udi mmadu ndi a bu. Onye na-ejide ego oha bu ogwumaagana. A maara ogwumaagana di ka anumanu na-agho aghughu. O hu oji, o jie,

ọ hụkwanụ ọcha, ọ chaa. Onye na-echedo udo n'obodo ka ọ kpọrọ egbe. A maara egbe dị ka anụ na-ebu ma na-eri ọkụkọ. Nke a pụtara na ndị na-echekwa udo n'obodo bụ ha bụ ndị na-eweta katakata. Onye na-echekwa ala ụmụanụmanụ ka ọ kpọrọ nne nkịta akwula. A maara nkịta akwula dị ka anụ na-anaghị anọ ala otu ebe. Nke a pụtara na ndị a hanyere ọrụ nchekwa obodo n'aka anaghị anọ n'ihu ọrụ ha oge ọ bụla nke mere ka ndị ohi na-awakpo ndị mmadụ.

Nziputa Ajo Akparamagwa Ndị Ochichi 'Ndị Ndorondoro Ochichi Obodo' N' akwukwọ abụ *Echiche*

N'abụ a kpọrọ 'Ndị Ndorondoro ochichi Obodo' nke dị n' akwukwọ abụ *Echiche*, odee ziputara ndị ochichi dị ka ogwumagana. Ndị na-anaghị akwudosi ike n'ihe ha bụ. A maara ogwumagana dị ka anụ na-agbanwogharị aworo ya oge ọ bụla. Nke a pụtara na ndị ochichi ekwesighi ntụkwasa obi n'ihu na ọ bughị ihe ha kwuru taa ka ha na-eme echi. Odee ziputara ya etu a na nkebi abụ nke mbụ si;

Ha bụ ogwumagana.

Ndị ndorondoro ochichi obodo.

Chi na-efo

Ha na-agbanwogharị:

Taa ha dị ọcha;

Echi ha dị oji,

Nke ha kwuru ụnyaahụ

Abughị ya ka ha kwuru taa. (i.a. 55)

Na nkebi abụ nke abụọ, odee ziputara ndị ochichi dị ka ndị ji obi umeala na obi nro were ariọ enyemaka ndị mmadụ ka a tanyere ha vootu. Ha na-ekwekwa nkwa otutu ihe dị iche iche ha ga-emere ọha obodo oge ha na-arịọ enyemaka. Mana oge ha nwetara ihe ha na-achọ, ha na-agbanwe obi ha ma ghara ime ihe ndị ahụ ha kwere na nkwa. Odee ziputara ya etu a si;

Mgbe ha choro enyemaka,

Ihu ha bụ sọ amụ;

Okwu ha bụ sọ nro;
Nkwa ha bụ ụwa dum.
Mgbe ha nwetere
Ihe ha na-achọ;
Ihu ha abụrụ ọgụ
Onuokwu ha nkume;
Nkwa ha esoro ikuku.

N'iga n'ihu ikọwapụta etu ndị ọchịchị si agharipụ na nkwa ha,
odee, na nkebi abụ nke atọ kwuru si;

Ọchị ndị ndorondoro ọchịchị obodo,
Bụ ọchị eze elu;
Ọchị mperimpe ọnụ.
Nkwa ha na-ekwe
Bụ egere-ejighi-la,
Nkwa ikom na-ekwe ogeri,
Mgbe ọ na-ekpe ya. (i.a. 55)

Odee gosiri ndị ndorondoro ọchịchị ka ndị ọchị dị ha n'ihu
abaghị ha obi. Ndị okwu ha kwuru na nkwa ha kwere bụ naanị
asị.

Na nkebi nke anọ, odee ziputara ndị ọchịchị dị ka ndị na-anaghị
achọ ọdịmma nke ndị ọzọ kama ọ bụ nke naanị ha. O ziputara
nke a oge o kwuru si;

Ọdịmma ndị ha si ha na-achọ,
Abughị ọdịmma gị; (i.a. 55)

Nke a gosiputara na ndị ọchịchị anaghị ebu n'obi maka ọdịmma
ndị ha na-achị kama naanị ihe ha na-achọ bụ maka ọdịmma nke
onwe ha na nke ndị ezinaulọ ha.

Na nkebi nke ise ka odee nọrọ ziputa ụdị ndị ọchịchị dị iche
iche e nwere. Ọ kọwaputara nke a si;

Ndị ndorondoro ọchịchị obodo,
Dịcha n'ụdị n'ụdị:

Ufodu bu aguowu,
Ufodu bu okpu,
Ufodu bu nnanwuruede
Ma eriri kekoro ha ncha,
Bu imi ibe ha obara. (i.a. 56)

Nkwaputa odee gosiri na n'agbanyeghi udi agwa di iche iche ndi ochichi nwere na otu ihe jikoro ha niile onu nke bu ime ka mmadu ibe ha nodu n'ihe mgbu ma o bu ka ahuhu gbuo ndi ha na-achi.

Nziputa Ajo Akparamagwa Ndi Ochichi, 'Ochichi' N' akwukwo abu Akonuche

N'abu a kporo 'Ochichi' nke di n'akwukwo abu Akonuche, odee ziputara ndi ochichi di ka ndi anaghi elekota ala ha na-achi nke oma. Ha anaghi elekota gburugburu ha anya nke mere na ala niile emebiela. ugboala ahughizi ebe o ga-agba nke mmadu na-ahu ebe o ga-azonye ukwu n'ihi na ide mmiri emebiela ala niile. Odee ziputara ya etu a na nkebi abu nke mbu si;

Aga m aga n'elu gaa biri

Ndi bi n'ala ahujuola anya

Ide awaala ala niile

Wakasia ya ka a wara ibe ji

Ana m ebere ama nna m akwa

N'ihi onodu ide debere ya

Mmadu ahughizi ebe a ga-azonye ukwu

Ka a na-ahu ebe ugbo si aga

A ga-ebu ụgbọala n'isi

Ka a ga-akpụ ya n'ọnu?

Ndịọchịchị ga-aza nke a. (i.a. 18)

Na nkebi nke abụọ, odee ziptara ndị ọchịchị dị ka ndị na-ekwe
ọtụtụ nkwa dị iche iche oge ha na-arịọ ndị mmadụ ka ha tūnyere
ha vootu. Ma ha anaghị emejuputa nkwa ndị a ha kwere oge ha
nwetara mmeri. Odee kwuru maka nke a, si;

Tūnyere m vootu, tūnyere m vootu

Aga m enye unu ọkụ, mmiri

Ezigbo ụzọ, gị tūnyere ha, ha merie, n'ikpeazu

Eju ole nne gị, kụkọrọrọ....(i.a.18)

Na nkebi nke atọ, odee ziputara ahụhụ ndị a na-achị na-agabiga
n'aka ndị ọchịchị. Ahụhụ ndị a mere ụjọ jị atụ odee n'ihì na ndị
a na-achị na-echekwube na ihe ọma ga-esi n'elu abịara ha. Nke
a mere onye ọ bụla jizi daa mba n'ọrụ. Odee ziputara ya etu a,
si;

Aga m aga n'elu gaa biri

Ụjọ ụwa atụgbuola m

Ụmụ mmadụ, ofufu ofufu

Ego nri, ì hụrụ n'eebe?

Ọkụ mpinyumpinyu

Ma nkwenye ndị ugbo a bụ:

‘Mana’ ga-esi n’elu adara anyị

Ha jiri nọrọchaa umengwụ umengwụ

N’ezie, ike gwurū ndị okenye anyị gboo

Buzi ike di ndi ntorobia anyi taa

O dikwa egwu, uwa oghigha (i.a. 18-19)

Etu Abụ Igbo Ndị A Siri Kọchaa Ajọ Akparamagwa Ndị Ọchịchị

N’ebe a ka nwa nchọcha ga-eleba anya n’etu abụ Igbo ndị a họrọ siri kọchaa ajọ akparamagwa ndị ọchịchị.

Ndị Okwe Nkwa Eme Eme.

Ndị odee abụ Igbo ndị a họrọ kọchara ajọ akparamagwa ndị ọchịchị site n’ikpo ha ndị okwe nkwa eme eme. Ndị odee ndị a katorọ etu ndị ọchịchị si were eme ka ndị mmadụ tūnyere ha vootu site n’ikwe ha ọtụtụ nkwa di iche iche ha maara na ha agaghị eme. Nke a putara ihe n’abụ a kporo ‘Ndị Ọchịchị’ nke di n’akwukwọ abụ *Ije uwa* ebe odee kwuru na nkebi abụ nke mbụ si;

Mgbe unu putara aririọ,

Onu unu na-atọ ka mmanu anu.

Unu kwere ọtụtụ nkwa ma tii tii ma rii rii

Ọtụtụ ntị nuru nkwa ahụ kudara ume. (i.a. 41)

N'abụ a kpọrọ 'Ndị Ndọrọndọrọ Ọchịchị Obodo' nke dị n' akwụkwọ abụ *Echiche*, odee kpọkwara ndị ọchịchị ndị na-ekwe nkwa eme eme na nkebi nke abụọ oge o kwuru si;

Mgbe ha chọrọ enyemaka,
Ihu ha bụ sọ amụ;
Okwu ha bụ sọ nro;
Nkwa ha bụ uwa dum.
Mgbe ha nwetere
Ihe ha na-achọ;
Ihu ha abụrụ ọgụ
Ọnụkwu ha nkume;
Nkwa ha esoro ikuku.

Na nkebi nke atọ, odee kwukwara si;

Nkwa ha na-ekwe
Bụ egere-ejighi-la
Nkwa ikom na-ekwe ogeri
Mgbe ọ na-ekpe ya.(i.a. 55).

N'abụ a kpọrọ 'Ọchịchị' nke dị n' akwụkwọ abụ *Akọnauche*, nkọcha a pụtara ihe na nkebi nke abụọ oge odee kwuru si;

Tunyere m vootu tunyere m vootu
Aga m enye unu ọkụ,mmiri
Ezigbo ụzọ, gị tunyere ha, ha merie n'ikpeazu
Eju olee nne gị,kukọrọrọ. (i.a. 18)

Ajọ akparamagwa ndị a niile bụcha ihe a na-ahuta n'ebe ndị ọchịchị Naijiria nke oge ugbo a nọ.

Ndị Na-Ebutere Ndị Ha Na-Achị Ahụhụ

Ndị odee abụ ndị a kọchara ajọ akparamagwa ndị ọchịchị site n'ikọwapụta ahụhụ dị iche iche ha na-ebutere ndị ha na-achị. Nke a pụtara ihe n'abụ 'Ndị Ọchịchị' oge odee kwuru si;

Ndị ọchịchị!

Ego mmanụ ala anyị alaala elu.

Anyị chọrọ ndụ na ihe e ji azụ ya.

Anyị achoghị ibu

Ndị ji asọ mmiri asa ahụ n'ime osimiri.

N'abụ a kpọrọ 'Ezi N'Ukpoeze' odee kọwaputara ahụhụ ndị a na-achị na-enweta n'aka ndị na-achị ha na nkebi abụ nke abụọ na nke atọ. O kwuru si;

Nga anụ elu na anụ ala na-akpojila n'ọgụ,
Nga ọbara ụmụnne ya na-ehu n'ogboogụ,
Nga a na-echekpọ ụmụnne ya ka achicha ụgalị,
Nga ụmụnne ya na-agba n'ēju ahụhụ,
Ka mkpuru oka si agba n'ọkụ,
Akpịrị nguma na obi-echete-nwanne,
Mere ezi ọnara okueze n'ine (i.a. 554).

Ọchịchị ezi chiri mmadụ ọnụ n'ala,
Maka obi ezi nwere tara mmiri:
Nga agurụ na-aza ụmụnne ya afọ,
Nga aghughieri na-aza ụmụnne ya ụkwụ,
Ezi buuru nri ha ga-eri gbachibido ụzọ;
Buru ego nri e nyere ya laa be nna ya (i.a. 54)

N'abụ a kpọrọ 'Ndị Ndorondoro Ọchịchị Obodo', odee kọchara ajọ akparamagwa ndị ọchịchị site n'ikpo ha ndị na-amị ibe ha ọbara. Nke a putara na ndị ọchịchị na-ebukoro oke ruuru ndị ha na-achị tinye n'akpa ha nke mere ka ndị a na-achị noro n'ahụhụ. Ndị ọchịchị na-eme ka ndị ha na-achị na-arugbu onwe ha n'oru n'akwughị ha ugwo o bula ma o bu kwuo ha ego tosiri ugwo oru ha. Odee kowara ya si;

Ma eriri kekoro ha ncha,
Bu imi ibe ha obara. (i.a. 56)

N'abu a kporo 'Ochichi' n'akwukwo abu *Akonuche*, odee
kochakwara ajo akparamagwa ndi ochichi site n'ikowaputa
onodu ochichi ha debere ala nna ya. Odee kwuru na nkebi nke
mbu si;

Ndi bi n'ala ahujuala anya

Ide awaala ala niile

Wakasja ya ka a wara ibe ji

Ana m ebere ama nna m akwa

N'ih i onodu ide debere ya

Mmadu ahughizi ebe a ga-azonye ukwu

Ka a na-ahu ebe ugbo si aga

A ga-ebu ugboala n'isi

Ka a ga-akpu ya n'onu?

Ndi ochichi ga-aza nke a. (i.a. 18)

O gakwara n'ihu na nkebi nke abuo si;

Ujo uwa atugbuola m

Umụ mmadu, ofufu ofufu

Ego nri, i huri n'eebe?

Oku mpinyumpinyu (i.a. 18)

Ndị Na-Achọ Nke Naanị Ha

Ndị odeabụ ndị a kọchara etu ndị ọchịchị si ewere ihe ruuru ndị ha na-achị laa n'obodo ha ma na-arụputa ezigbo ihe naanị be nna ha. Nke a putara ihe n'abụ a kpọrọ 'Ezi N'Ukpoeze' nke dī n'akwukwọ abụ *Echiche*. Odee kwuru si;

Ezi buuru nri ha ga-eri gbachibido ụzọ;
Buru ego nri e nyere ya laa be nna ya
Ihe anya hụziri bụ ụlọ elu. (i.a. 54)

Nchịkọta Nchọputa

Site n'abụ ndị a hōrōrō iji kọchaa ajọ akparamagwa ndị ọchịchị, nwa nchọcha chọputara na ndị odeabụ Igbo na-eziputa ajọ akparamagwa ndị ọchịchị n'ime abụ ha. Agumagu dī ka enyo e ji ahutacha ihe dum na-eme n'ụwa na-agba mbọ oge niile ime ka ndị mmadụ mata ihe ndị na-eme na gburugburu ha. Ndị odee abụ ndị a hōrōrō gbakwara mbọ irutụ aka n'ajọ akparamagwa dī iche iche ndị ọchịchị na-akpa n'obodo bụ nke yitere nke ndị ọchịchị Naijiria na-akpa n'oge ugbo a.

Nwa nchọcha chọputara na ndị odeabụ ndị a hōrōrō ziputara ndị ọchịchị n'ụzọ dī iche iche n'ime abụ ha. Nziputa ndị a bụ site na mmetuta obi ha nwere n'ebe ndị ọchịchị nọ. Nwa nchọcha chọputara na odee abụ a kpọrọ 'Ndị ọchịchị' N'akwukwọ abụ *Ije Uwa*, odee ziputara ndị ọchịchị dī ka ndị na-ekwe ọtutụ nkwa oge ha putara iriọ aririọ, ndị na-eme ka ihe isiike dakwasa ndị ha na-achị na ndị anaghị emezu nkwa ha kwere.

N'abụ a kpọrọ 'Ezi N'Ukpoeze' dī n'akwukwọ abụ *Echiche*, nwa nchọcha chọputara na odee ziputara ndị ọchịchị dī ka ndị na-atụ asị, ndị na-aghọ aghughọ, ndị nwere anyaukwu na ndị na-eme ihe ọnụ kpọrọ asị. O ziputakwara ha dī ka ndị na-eme ka ndị ha na-achị nọrọ n'ahụhụ, ndị na-eme ka agha daa n'etiti agburu na ibe ya, ndị na-anaghị etinye ezigbo mmadụ n'okwa dī elu dī iche iche kama ha na-etinye ndị ọ dī ka ọ dī ha.

N'abụ 'Ndị Ndorondoro Ochichi Obodo' di n'akwukwo abụ *Echiche*, nwa nchocha choputara na odee ziputara ndi ochichi di ka ogwumagana, ndi ji obi umeala na obi nro were ario enyemaka ndi mmadu, mana oge ha nwetara ihe ha na-achọ, ha agbanwoo obi n'ebe ndi ha na-achi no. A choputakwara na odee ziputara ndi ochichi di ka ndi anaghi eme ihe ha kwere na nkwa, ndi anaghi achọ odimma nke ndi ozọ kama o bu naani odimma nke onwe ha ka ha na-achọ. Odee kowaputakwara udi ndi ochichi di ichie ichie, e nwere ndi o kporo aguowu, okpu, na nnanwuruede mana ha dum bu otu n'omume.

N'abụ 'Ochichi' nke di n'akwukwo abụ *Akonuche*, nwa nchocha choputara na odee ziputara ndi ochichi di ka; ndi anaghi elekota ala ha na-achi anya nke mere ka ide mmiri mebichaa ala niile; ndi na-ekwe nkwa di ichie ichie oge ha na-ario vootu ma ha anaghi emejuputa nkwa ha oge ha nwetara mmeri; ndi na-eme ka ndi ha na-achi noro n'oke ahuhu.

Nwa nchocha choputakwara na ndi odeabu ndi a horo na-akocha ajo akparamagwa ndi ochichi site n'irutu aka n'ajo agwa di ichie ichie ndi ochichi na-akpa ma mee ka o puta ihe ka ndi mmadu hu ya. Nwa nchocha choputara na ndi odee abụ ndi a kochara ndi ochichi site n'ikpo ha ndi okwe nkwa eme eme, ndi na-ebutere ndi ha na-achi ahuhu na ndi na-achọ naani odimma nke onwe ha.

Mmechi

Site na nchocha a, nwa nchocha choputara na ndi odeabu Igbo na-agba mbọ iziputara ohanazeze ajo akparamagwa ndi ochichi na-akpa n'oha obodo. Site n'ileba anya n'abụ ederere Igbo ndi a horo maka nchocha a, nwachocha choputakwara na ndi odeabu ndi a ziputara ndi ochichi n'uzo di ichie ichie di ka etu mmetuta ha nwere banyere ndi ochichi siri di. Mana otu ihe doro anya bu na ndi odeabu Igbo ndi a ziputachara ndi ochichi di ka ndi nwere ajo agwa di ichie ichie. Echiche a mere nwa nchocha ji ekwuputa na n'ezie otutu ndi ochichi n'ala Igbo

anaghị eme nke oma n'okwa ochichi ha. O bu nke a mere nwa nchocha ji ariọ ka ndi no n'ochichi gbanwee agwa ha ma mee ka ndi ha na-achi nwee ntukwasị obi n'ebe ha no.

N'ikpeazu, nwa nchocha na-akwado ka ndi odee agumagu Igbo na-aga n'ihu igbara ohanazezị ihe ndi na-eme na gburugburu ha n'anwu ma sitekwa n'akwukwo agumagu ha akato ajo akparamagwa di iche iche na-aputa n'oha obodo bu nke ga-enye aka ime ka ndi na-akpa ajo agwa ndi a mata na ihe ha na-eme adighi mma ma choo uzo ncheghari site n'igbazi ajo akparamagwa ha.

Edensibia

- Akporobaro, F.B.O. (2012), *Introduction to Fiction*. Lagos: Princeton Pub.
- Amucheazi, E. (2016). "Traditional institution leadership in Igbo land". An address presented at the inauguration of Centre for Igbo Students, University of Nigeria.
- Anaekwekwu, U. R. (1998), *A New Approach To Literary Appreciation*. Enugu: Format
- Chinedu, B. O. (n.d). *West African Verse in Background Analysis Lecture*. Onitsha: Kawuri & Manilas Publishers.
- D. D (1983). "The students as leader in making". *National Christian Magazine Catholic Life*. August/September pp 18-19.
- Duru, T. (2014), *Standard Literature-in-English*. Owerri : Standard Publishers.
- Ekechukwu, R. M. (2003). *Akpa Uche*. Ibadan: University Press.

- Emenanjo, N. (n.d). *Utara Nti*. Ibadan: Evans brothers.
- Ibeh, F. U. (2019). Ntule Mburu Metutara Nzuzu na Nsirihu Ndi Igbo: Mgbazi Akparamagwa Ndi ochichi. *Ogirisi: A New Journal of African Studies*. Vol. 15 No 1.
- Ifejirika, E. (2014). *Introduction to Literary Theory, Criticism and Practice*.Awka: Mabcom
- Ilukwe, E. E. (2019). Leadership, Corruption and Revolution in Contemporary Nigerian Drama: an Analysis of Charles Neadigwe's Udoji and Emeka Nwadigwe's, a Parliament of Vultures. *Interdisciplinary Journal of African & Asian Studies*.Vol. 5, No 3.
- Iwuchukwu, C. (1999). *The Mastery of Literature*. Lagos: Macckho-Ricckho Press & Publishing.
- Mgbemena. A. U. (1990). *Echiche*. Lagos: Macmillan.
- Mgbodile, T. O. (2004). *Fundamentals in educational administration and planning*. Enugu: Magnet Business Enterprises.
- Nneke, A. C. (2019). Onodu Abu Ntoaja N'Emume Achumnta N'Omambala. *Odezuruigbo Journal*. Vol. 3. No 1.
- Nneke, C. A. (2019). Political Leadership in Nigeria: An Analysis of Uwa Bu Agha. *Interdisciplinary Journal of African & Asian Studies*.Vol. 5, No 3.
- Nwadike, U. N. (2006). *Akonuche*. Obosi: Pacific Press.
- Nwokoye, A. N. (2019), *Abu Ikpe: Ngwaoru Na-Agbazi Usoro Obibi Ndu*.Onitsha: Noben Press.
- Obichukwu, O. (2009), *Elements of Literature*. Lagos: Treasure Pub.
- Okediadi, N. A. (2003), *Ije Uwa*. Enugu: Fulladu Publishers.
- Okoh, N. (2008). *Preface to Oral Literature*. Onitsha: Africana First Publishers. Onitsha: Noben Press.
- Osakwe, N. Okoye, I. & Umeasiegbu, R. (1997).

Communication Skills in English. Enugu: Ngib Publishers.

Ukaegbu, F. N. (2005). *The Igbos, The African root of nations*. Ibadan: Heinemann Educational Books.

Umeanwe, C. M. (2019). Leadership by example: Model for Sustainable Democracy in Nigeria. *Interdisciplinary Journal of African & Asian Studies*. Vol. 5, No 3.